

УДК 364:364.43-058.53:34

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2020.75-76.226365>

АННА САВИЦЬКА

ORCID.ORG/0000-0001-6421-5017

(Житомир)

Place of work: Zhytomyr Economics and Humanities Institute of Higher Educational Institution «University» Ukraine»

Country: Ukraine

Email: 3309037@ukr.net

ЛЕСЯ МОРОЗ

(Житомир)

Place of work: Zhytomyr Economics and Humanities Institute of Higher Educational Institution «University» Ukraine»

Country: Ukraine

Email: univerukr@gmail.com

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ІЗ СОЦІАЛЬНО ВИКЛЮЧЕНОЮ МОЛОДДЮ

Статтю присвячено вивченню категорії соціально виключеної молоді. Відзначено актуальність професії соціального працівника. Визначення і бачення майбутнім соціальним працівником себе у соціальній роботі, у виборі привабливих соціально значущих напрямів роботи з різними категоріями населення потребують досить глибоких знань та широкої наукової соціальної інформації. Як засвідчує практика, ефективність роботи майбутнього соціального працівника не можлива і без знань нормативно-правових документів.

В результаті проведеного теоретичного аналізу сучасної нормативно-правової бази для роботи соціальних працівників з соціально виключеною молоддю визначено, що українське законодавче поле соціальної роботи ще не сформоване остаточно. В Україні й досі тривають пошуки власної моделі соціального захисту населення, відбувається формування мережі соціальних служб, які б відповідали сучасним уявленням про соціальні послуги, і відповідного нормативно-правового регулювання діяльності таких служб, розвивається законодавство з питань фахового регулювання діяльності практичних соціальних працівників, визначаються правові можливості для партнерства держави й недержавних організацій у соціальній сфері.

Особливу увагу було приділено Конституції України та Законам України, які гарантують своєчасне надання соціально виключеній молоді соціально-педагогічної, матеріальної та реабілітаційної допомоги, а також отримання необхідних соціальних послуг.

Доведено, що соціальні працівники, будучи зацікавленими у змінах на користь соціально виключеної молоді, повинні знати, як можна використати існуючі правові механізми впливу та посилювати знання нормативно-правової бази на досягнення благополуччя всіх верств населення.

Ключові слова: соціальний працівник; соціальна робота; соціально виключена молодь; законодавство; соціальний захист.

Постановка проблеми. Об'єктивно необхідною потребою України на сучасному етапі є створення системи соціальної роботи як практичного виду діяльності, головною метою якої є турбота про благополуччя усіх верств населення. Поліпшення соціального самопочуття людини, вдосконалення умов її життя — все це є безпосереднім завданням соціального працівника. Здійснювати компетентно ці та інші завдання повинен спеціаліст, професіонал високої кваліфікації з особистісно-моральною спрямованістю, професійно значущими якостями.

Визначення і бачення майбутнім соціальним працівником себе у соціальній роботі, у виборі привабливих соціально значущих напрямів роботи з різними категоріями населення потребують досить глибоких знань та широкої наукової соціальної інформації. Як засвідчує практика, ефективність роботи майбутнього соціального працівника не можлива і без знань нормативно-правових документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна діяльність соціального працівника вивчалася в роботах В. Бочарової, А. Ляшенко, Є. Холостової. Про систему підготовки і вимоги до соціального працівника викладається в працях А. Бодальова, А. Деркач, А. Леонтєва. Про вимоги, що пред'являються соціальному працівнику прописано в ГОСТі 52888-2007 «Вимоги до персоналу соціального обслуговування населення».

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження нормативних документів, якими користується соціальний працівник у роботі з соціально виключеною молоддю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виконання поставленої мети, нам необхідно систематизувати такі базові поняття, як «соціальний працівник» і «соціально виключена молодь».

У ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV зазначається, що соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги, а в словнику-довіднику соціального працівника – це людина, яка внаслідок своїх посадових і професійних обов'язків надає всі (або окремі) види соціальної допомоги в подоланні людиною, сім'єю або групою людей проблем, що виникли у них (Кизименко, & Бедна, 2000).

Згідно Закону України «Про молодь» (2015), вразливі групи молоді (вразлива молодь) – це групи молодих осіб, які через вплив зовнішніх (соціальних, економічних, природних, політичних, екологічних тощо) та внутрішніх чинників (матеріальний стан, фізичні та розумові вади розвитку, спосіб життя тощо) потребують соціальної підтримки для розвитку свого потенціалу, самореалізації, участі у суспільному житті. Більш детальний перелік категорій зазначено в Програмі розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН): «до соціально виключених категорій молоді відносяться молоді жінки й чоловіки зі складу корінного населення, етнічних груп та меншин, мігранти, біженці та внутрішньо переміщені особи; лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери та інтерсексуали; молоді люди, хворі на соціально-небезпечні хвороби (ВІЛ, СНІД, туберкульоз); молоді люди з інвалідністю або ті, хто живе в бідності та/або в умовах конфлікту; молоді секс-працівники та споживачі наркотиків; ті, хто страждає від релігійної дискримінації; від домашнього або сексуального насильства; овдовілі молоді жінки, а також молоді жінки, яких примушують одружуватися та які є жертвами торгівлі людьми, рабства або експлуатації в секс-бізнесі» (*Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні*, 2015). Також до даної категорії можна віднести і бездомних, безробітних, психічнохворих, засуджених молодих людей.

Охарактеризувавши категорії населення, які підлягають визначенню соціально виключеної молоді, маємо на меті проаналізувати сучасні нормативно-правові документи соціальних працівників у роботі з соціально виключеною молоддю. Насамперед, це Конституція України. В розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» чітко прописується, що всі рівні та захищені законодавством України незалежно від раси, статі, походження, переконань та інших ознак (*Конституція України*, 1996). Тобто соціальні працівники у роботі з соціально виключеною молоддю, не повинні підкреслювати незахищеність даної категорії, а тим паче не належно виконувати свої посадові обов'язки відповідно до своїх клієнтів.

Основними Законами України є Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та Закон України «Про соціальні послуги», в яких зазначаються головні напрями та принципи роботи з соціально виключеною молоддю, а також описуються організація діяльності та професійна діяльність у сфері надання соціальних послуг. Перелічені Закони України гарантують своєчасне надання соціально виключеній молоді соціально-педагогічної, матеріальної та реабілітаційної допомоги, а також отримання необхідних соціальних послуг (*Про соціальні послуги*, 2003; *Про соціальну роботу з*, 2001). Не менш значущими є низка Законів України «Про попередження насильства в сім'ї», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про зайнятість населення», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про психіатричну допомогу», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про молодь», в яких визначаються права соціально виключеної молоді на отримання соціальної допомоги, зокрема на соціальне обслуговування, соціальний захист і надання практичної соціальної роботи.

Важливу роль в роботі соціального працівника є використання Етичного Кодексу спеціалістів із соціальної роботи України, який містить етичні принципи діяльності (перелік базових етичних ідей і традицій, якими слід послуговуватися у прийнятті рішень), норми їх моральної поведінки. При цьому він орієнтує на дотримання таких етичних принципів діяльності, як: повага до гідності кожної людини; пріоритетність інтересів кожної людини; толерантність; довіра і взаємодія у розв'язанні проблем клієнта; доступність послуг; конфіденційність; дотримання норм професійної етики.

Розвивається й нормативно-правова база, здійснення фахової соціальної роботи з соціально виключеною молоддю. Так, Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» (2011) окреслює умови і порядок надання соціальної допомоги колишнім засудженим, засади участі у їхній соціальній адаптації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і об'єднань громадян. Значущість цього закону полягає в новаторському характері для України самої ідеї соціального патронажу, державної підтримки та допомоги звільненим з місць позбавлення волі особам (сприяння у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів).

Суттєвою особливістю сучасного законодавства у сфері соціальної роботи є і проголошення права осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, на тимчасове проживання у створених місцевими органами виконавчої влади спеціальних гуртожитках або центрах соціальної адаптації. Однак з різних причин, передусім у зв'язку з фінансовими проблемами, їх діяльність ще не розпочато. Актуальним є розроблення нормативно-правових актів, які б регулювали конкретні аспекти ресоціалізації (типового положення про центр соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, та інших нових закладів, призначених для надання спеціалізованої соціальної допомоги цій групі осіб; положення щодо проходження обов'язкового профілактичного медичного огляду на туберкульоз та лікування осіб, звільнених з місць позбавлення волі; методичних рекомендацій для працівників центрів соціальних служб для молоді щодо роботи з молоддю, звільненою з місць позбавлення волі).

Важливу роль у розвитку соціальної сфери відіграють і державні соціальні стандарти — встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи, на основі яких визначають рівні основних державних соціальних гарантій. В Україні державні стандарти регулює Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», який визначає правові засади формування і застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію основних соціальних гарантій. Будучи рамковим законом, він визначає основні терміни і поняття (державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії, прожитковий мінімум, соціальні норми і нормативи, нормативи витрат); принципи формування державних соціальних стандартів і нормативів; систему і класифікацію соціальних нормативів; порядок формування, встановлення і затвердження державних соціальних стандартів і нормативів.

У Законі встановлено основні державні соціальні гарантії (мінімальний розмір заробітної плати, неоподаткований мінімум доходів громадян, розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат), порядок їх визначення та затвердження. Відповідно до нього соціальні норми і нормативи — це показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами (нормативи споживання, забезпечення, доходу). Сформульовані в Законі і засади фінансового забезпечення державних соціальних гарантій, які передбачають необхідність послуговуватися соціальними нормативами у розробленні бюджетів і фінансуванні витрат (*Про державні соціальні стандарти, 2000*).

Ефективність соціальної роботи суттєво залежить від порядку здійснення і результатів представництва інтересів клієнтів соціальними службами і фахівцями соціальної роботи. У цій справі вони можуть послуговуватися нормами Закону України «Про звернення громадян», Цивільного кодексу, Цивільного процесуального кодексу та ін. Тобто, Цивільний процесуальний кодекс України регламентує участь у справі представників інтересів, котрі можуть представляти будь-яку сторону в суді. При цьому особиста участь у справі особи (позивача чи відповідача) не

позбавляє її права мати в цій справі представника. Ним може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді. Це означає, що інтереси клієнтів соціальних служб можуть представляти в суді соціальні працівники (*Цивільний процесуальний кодекс України*, 2004).

Висновки. Можна дійти висновку, що українське законодавче поле соціальної роботи ще не сформоване остаточно. В Україні й досі тривають пошуки власної моделі соціального захисту населення, відбувається формування мережі соціальних служб, які б відповідали сучасним уявленням про соціальні послуги, і відповідного нормативно-правового регулювання діяльності таких служб, розвивається законодавство з питань фахового регулювання діяльності практичних соціальних працівників, визначаються правові можливості для партнерства держави й недержавних організацій у соціальній сфері.

Таким чином, соціальні працівники, будучи зацікавленими у змінах на користь соціально виключеної молоді, повинні знати, як можна використати існуючі правові механізми впливу та посилювати знання нормативно-правової бази на досягнення благополуччя всіх верств населення.

В подальшому маємо на меті виявлення необхідних факторів для визначення готовності майбутніх соціальних працівників до своєї професійної діяльності, а саме до роботи з соціально виключеною молоддю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Етичний Кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. *Українська асоціація соціальних педагогів і спеціалістів із соціальної роботи*. Київ, 2003. С. 7
- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
- Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III (із змінами від 10.06.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
- Про молодь : Закон України від 10.12.2015 № 3621. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2SL00A.html
- Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. URL: <https://zakonodavstvo.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-sotsialni-poslugi-vidomosti-2003-1017.html>
- Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 10.07.2003 № 1104-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>
- Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України № 2558-III (із змінами від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>
- Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні, 2015. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>
- Словник-довідник соціального працівника (для студентів та соціальних працівників) : міні-гlossарій / за ред.: Л. Д. Кизименко, Л. М. Бедна. Львів, 2000. 67 с.
- Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (із змінами від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

REFERENCES

- Etychnyi Kodeks spetsialistiv iz sotsialnoi roboty Ukrainy. Ukrainka asotsiatsiia sotsialnykh pedahohiv i spetsialistiv iz sotsialnoi roboty [Code of Ethics for Social Work Specialists of Ukraine. Ukrainian Association of Social Educators and Social Work Specialists].* (2003). Kyiv [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine].* No. 254k/96-VR. (2009). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> [in Ukrainian].
- Kyzymenko, L. D. & Biedna, L. D. (Eds.). (2000). *Slovyk-dovidnyk sotsialnoho pratsivnyka (dlia studentiv ta sotsialnykh pratsivnykiv) [Directory of social worker directory (for students and social workers)]*. Lviv [in Ukrainian].
- Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii. № 2017-III [On State Social Standards and State Social Guarantees: Law of Ukraine].* No. 2017-III. (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> [in Ukrainian].
- Pro molod [About the Youth].* No. 3621. (2015). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2SL00A.html [in Ukrainian].
- Pro sotsialni posluhy [On Social Services].* No. 966-IV. (2003). Retrieved from <https://zakonodavstvo.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-sotsialni-poslugi-vidomosti-2003-1017.html> [in Ukrainian].
- Pro sotsialnu adaptatsiiu osib, yaki vidbuvaly pokarannia u vydi obmezhenia voli abo pozbavlennia voli na pevnyi strok [On the social adaptation of persons who have served sentences of imprisonment or imprisonment for a limited period].* No. 1104-IV. (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17> [in Ukrainian].

Pro sotsialnu robotu z simiamy, ditmy ta moloddiu: Zakon Ukrainy [On Social Work with Families, Children and Youth]. No. 2558-III. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> [in Ukrainian].

Prohrama rozvytku Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii v Ukraini [United Nations Development Program for Ukraine]. (2015). Retrieved from <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html> [in Ukrainian].

Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Code of Civil Procedure of Ukraine]. No. 1618-IV. (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> [in Ukrainian].

ANNA SAVYTSKA

LESYA MOROZ

ANALYSIS OF LEGISLATIVE DOCUMENTS IN THE WORK OF SOCIAL WORKERS WITH SOCIALLY DISABLED YOUTH

The article is devoted to the study of the category of socially excluded youth. The urgency of the profession of social worker is noted. Defining and visioning a future social worker in social work, in choosing attractive socially significant areas of work with different categories of population requires quite deep knowledge and extensive scientific social information. As practice shows, the efficiency of work of the future social worker is not possible without the knowledge of regulatory documents.

As a result of the analysis of the current legal framework for work of social workers with socially excluded youth, it is determined that the Ukrainian legislative field of social work has not yet been finalized. In Ukraine, the search for its own model of social protection of the population is still ongoing, the network of social services is being formed, which would correspond to the modern notions of social services, and the corresponding legal regulation of the activity of such services, the legislation on professional regulation of the activity of practical social workers is being developed. opportunities for partnership between the state and non-governmental organizations in the social sphere.

Particular attention was paid to the Constitution of Ukraine and the Laws of Ukraine, which guarantee the timely provision of socially-pedagogical, material and rehabilitation assistance to socially excluded youth, as well as obtaining the necessary social services.

It is proved that social workers, being interested in changes for the benefit of socially excluded youth, should know how to use the existing legal mechanisms of influence and increase the knowledge of the legal framework to achieve the well-being of all sections of the population.

Key words: social worker; social work; socially excluded youth; legislation; social protection